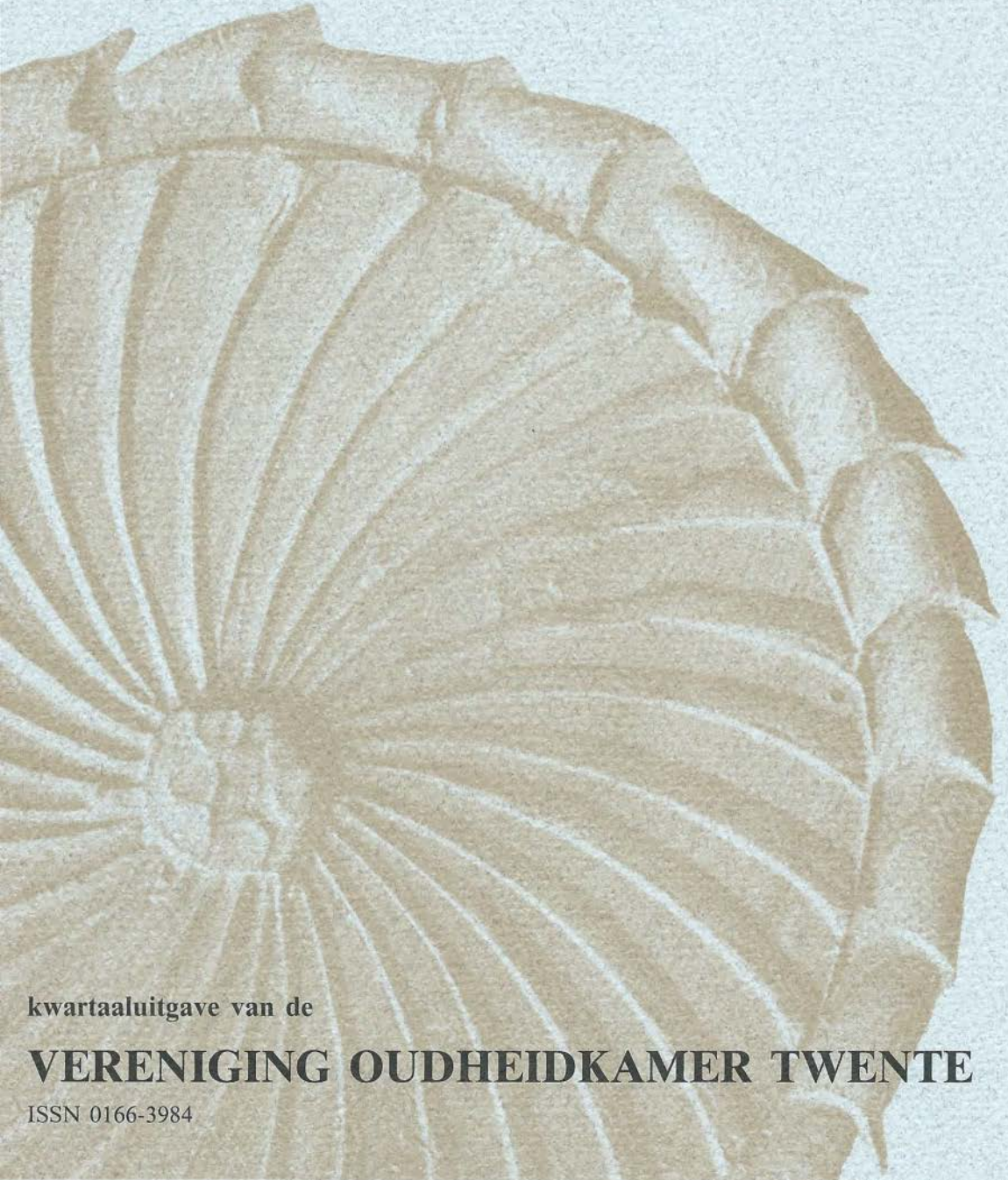

't inschrien

drieëntwintigste jaargang nr. 4, oktober 1991

kwartaaluitgave van de

VERENIGING OUDHEIDKAMER TWENTE

ISSN 0166-3984

't inschrien

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Copij zenden aan

M. Paskamp-van Santen, Vleerhoeksweg 13, 7663 TK Mander.
Tel. 05418-80470

Redactie: A.J. Brunt, Delden

A. Buter, Neede

H.H. Hagens, Almelo

H.A. Kleerebezem, Borne

J.J.H. Meijer, Hengelo

A.L.A. Wevers, Enschede

M. Paskamp-van Santen, Mander, eindredacteur

Administratie:

't Inschrien, p/a Rijksmuseum Twenthe
Lasondersingel 129, 7514 BP Enschede

Postrekening nr. 832196 t.n.v. de penningmeester v.d. Oudheidkamer 'Twente'
Bank: Algemene Bank Nederland N.V., Enschede rek. nr. 59.27.45.651

Abonnementsprijs *f* 15,- per jaar

Losse nummers *f* 5,- (exclusief portokosten).

Uitgave van de Vereniging Oudheidkamer 'Twente'

Overname van de inhoud, in welke vorm dan ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Rijksstatus Rijksmuseum Twenthe dreigt Oudheidkamer Twente te verdringen

Eind juli j.l. ontvingen we van de directeur van het Rijksmuseum Twenthe een brief, waarin ons wordt verzocht ons bruikleen in dat museum per 1 januari 1993 te willen beëindigen.

In de brief wordt aangegeven, dat de keuze van enige jaren terug om het Rijksmuseum de Rijksstatus te laten behouden ook met zich mee brengt dat het museum gehouden is om uitvoering te geven aan het voor de Rijksmusea in 1985 vastgestelde beleid.

Concreet heeft de Hoofddirecteur Cultuurbeheer van het ministerie van WVC voor het Rijksmuseum Twenthe de volgende beleidslijnen opgesteld, en opdracht gegeven daaraan uitvoering te geven:

-Het museum dient een bredere opzet te krijgen, hetgeen onder meer tot uiting moet komen in het expositiebeleid.

-Collecties en presentaties dienen ontdaan te worden van het regionale karakter; daartoe behoort het afstoten van de in het museum opgenomen Oudheidkamer.

-Accenten zullen in volgorde van belang worden gelegd op moderne kunst, kunst van de 18e eeuw en op kunstnijverheid. Verbouwing van het museum in 1992 en verzelfstandiging van het museum in 1993 maken het, volgens de directeur van het Rijksmuseum Twenthe, noodzakelijk, dat Oudheidkamer Twente en museum vanaf 1 januari 1993 gescheiden wegen gaan. Mevrouw Cannegieter verzoekt ons daarom ons bruikleen aan het Rijk in het museum per die datum te beëindigen.

Zij verwijst daarbij naar een overeenkomst, die in 1941 is gesloten tussen de Oudheidkamer 'Twente', de Staat der Nederlanden en de familie Van Heek. Deze "Overeenkomst betreffende het huisvesten van de Verzamelingen van de Oudheidkamer 'Twente' in het Rijksmuseum Twenthe" voorziet in een wederzijd-

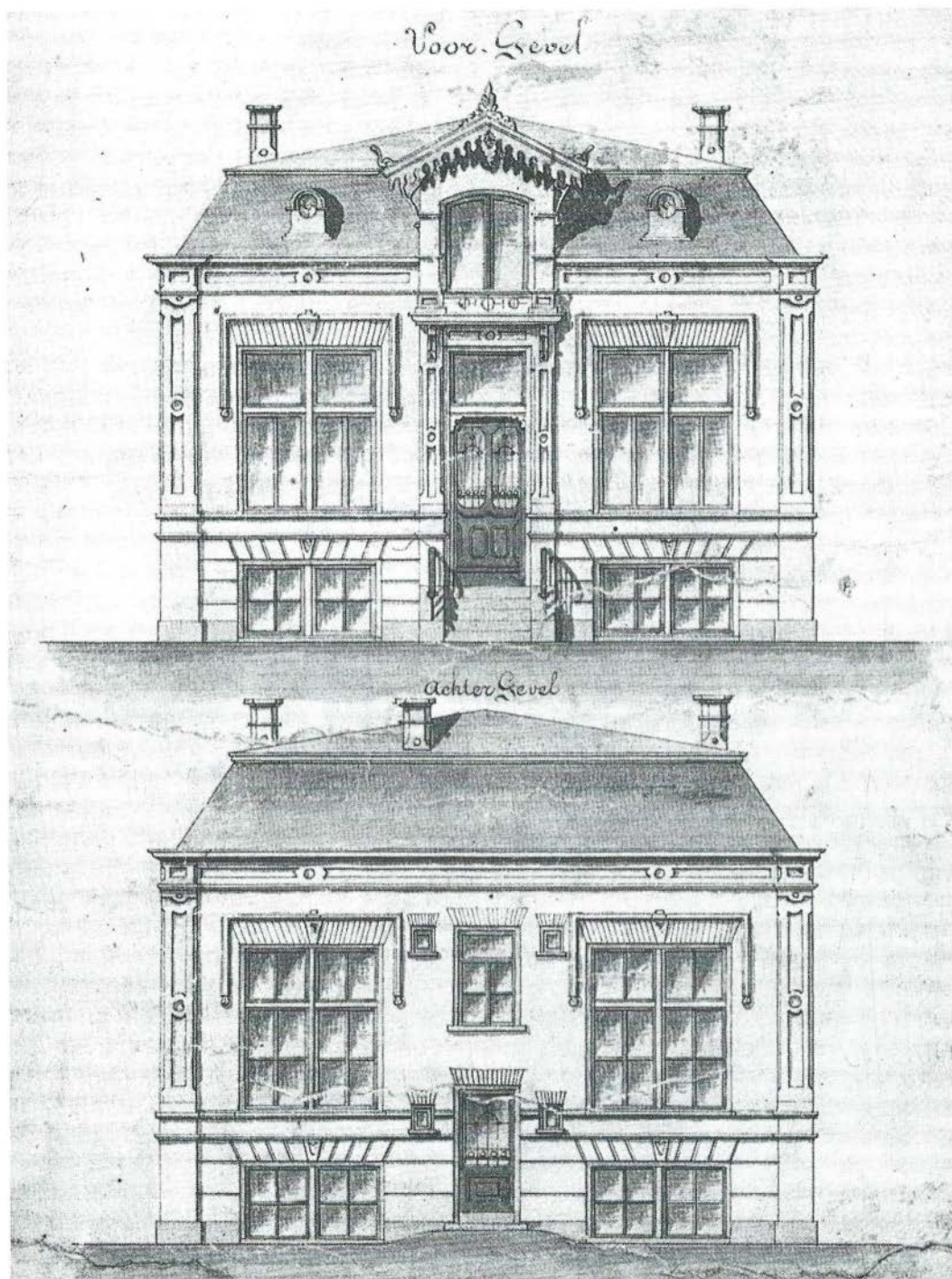
se opzeggingsmogelijkheid met een termijn van een jaar.

Het bestuur heeft besloten bezwaar te zullen maken tegen deze opzegging. Het is onze overtuiging, dat de verzamelingen van de Oudheidkamer 'Twente' één der peilers waren voor het stichten van het museum en dat het Rijk, met de acceptatie van het Rijksmuseum en de onderbrenging daarin van onze verzamelingen, zich medeverantwoordelijk heeft gesteld voor de museale presentatie van de Twentse streekcultuur.

We zullen daarom proberen om met het Rijksmuseum en het Rijk via gesprekken te komen tot een oplossing van de problemen. Onze inzet daarbij is, dat een blijvende museale presentatie van de Twentse streekcultuur door middel van onze verzamelingen gewaarborgd moet blijven.

We verwachten u eind november te kunnen informeren over de voortgang van onze onderhandelingen.

J.J.H. Meijer
voorzitter

Bestektekening voor woonhuis Heer Jansen, Oldenzaalsestraat 110/112, 1871. G. Beltman.

Bouwen in Twente in het industriële tijdperk (1850-1940), IV

Inleiding

Tal van architecten zijn verantwoordelijk geweest voor het uiterlijk van de Twentse steden, dorpen en haar platteland. Niet alleen hebben regionale architecten zoals Beltman in Enschede, K.L. Croonen in Oldenzaal, Van der Goot en Kruisweg in Hengelo, de Herder en Hellendoorn in Hengelo en Zwolle, J. Moll in Hengelo, K. Muller en A.K. Beudt in Hengelo, B. Vixboxe in Almelo, W.K. de Wijs in Enschede, J. Jans in Almelo en W. te Riele in Deventer, hun stempel hierop gedrukt maar ook de landelijk bekende en actieve architecten als K.P.C. de Bazel, S. de Clerq, J. en P. Cuypers, W.M. Dudok, A.J. Kropholler, W. Hamdorff, J.W. Hanrath, van Loghem, M.A. en J. van Nieuwkerken en Posthumus Meyes.

Van niet minder belang waren de tuin- en landschapsarchitecten H. en L.W. Copijn, C.E.A. Petzold, H.A.C. Poortman, L.A. Springer, D.F. Tersteeg, D. en P.H. Watez. Alleen vader en zoon Watez richtten zich speciaal op Twente.

In de architectuurgeschiedenis van Twente zijn drie namen van groot belang geweest. In alfabetische volgorde zijn dat de drie generaties Beltman in Enschede die zich vooral toelegden op textiel fabrieken en fabrikantenwoningen, de sociaal bevlogen en ambachtelijk werkende Jan Jans in Almelo die zich met hart en ziel bezighield de landelijke bouwkunst toe te passen bij nieuwe boerderijen en de Amsterdamse architect Karel Muller die met A.K. Beudt in Hengelo vooral naam heeft gemaakt met tuindorp 't Lansink en fabrikan-tenbuitens bij Oldenzaal.

Beltman

In 1868 werd het eerste station in Enschede gebouwd door het Deventer aanne-

mersbedrijf Beltman. Een telg uit deze grote aannemersfamilie, Gerrit Beltman, geboren in 1843 in Deventer, trouwt op 23 april 1869 met Fenneke Wooldrik, geboren in 1846 in Lonneker. In 1871 vestigt hij zich als aannemer aanvankelijk in de gemeente Lonneker en vervolgens in de gemeente Enschede. Als zodanig bouwt en ontwerpt hij in 1871 een woning aan de Oldenzaalsestraat voor Chr. Janssen, later uitgebreid met een bedrijfsgedeelte. Na het bouwen van enkele ijzergieterijen richt hij zich vanaf 1875 vooral op textiel fabrieken. Als architect treedt vanaf 1873 regelmatig J. Moll uit Hengelo op. Pas in 1883 noemt Beltman zichzelf ook architect. De bouw van fabrieken wordt dan geografisch verdeeld, Moll bouwt in Almelo, Hengelo en Oldenzaal; Beltman in Borne, Enschede en Haaksbergen. Na de dood van Moll in 1887 bouwt Beltman door heel Twente en vanaf 1886 ook over de grens in Duitsland. Het kantoor is gevestigd aan de Haaksbergerstraat 29 en vervolgens aan de Beltstraat 1 in het zogenaamde 'Belthoes'. Het aantal medewerkers bedraagt in 1918 ruim dertig, wat zelfs naar huidige begrippen een tamelijk groot bureau betekent. De tweede generatie,

G. Beltman

Arend Beltman neemt na een studie in Berlijn het bureau in 1911 van zijn vader over. Vanaf 1918 werkt hij samen met W. Langenbach. De derde generatie, Ir. Gerrit Beltman (junior), neemt in 1933 samen met Ir. H.W. van Lelyveld b.i het bureau van zijn vader en W. Langenbach over. In 1963 trekt de laatste Beltman zich terug. Het bureau bestaat nog steeds als 'Bouwontwerpgroep Beltman'. Behalve door heel Twente bouwde Beltman ook daarbuiten, vooral veel textiel-fabrieken vlak over de grens in Duitsland. Een indicatie van de enorme bouwproductie is het werknummer 2351 van één van de laatste opdrachten voor de Tweede Wereldoorlog. Over 70 jaar betekent dat gemiddeld meer dan 33 werken per jaar.

Lijst van werken:

Almelo:

Stoomspinnerij Twente, 1914

Borne:

Textiel fabriek Spanjaard, 1875.

Grotestraat 167, Villa Elizabeth, 1895.

Grotestraat 260/262 Villa met koetshuis 1914/1899.

Stationsstraat 9, Badhuis Fa.Spanjaard.

Delden:

Langestraat 1, Villa Schweigmann, 1890.

Enschede:

Oldenzaalsestraat 110/112, de eerste opdracht voor een woonhuis met bedrijfsruimte voor de heer Jansen, 1871. Oldenzaalsestraat 125, Villa het Witte Huis, 1906. Boddenkampsingel 80, Ambacht school, 1906. De Ruyterlaan, Villa de Grote Schuur, 1910. Kortenaerstraat 71, Villa voor William Ledeboer, 1921. Hoedemakersplein 1, de voormalige Bank Blijdenstein, 1910. Hoedemakersplein, Villa voor de heer Scholten, 1907. Hengelostraat, Landhuis de Tol, 1906. Zonnebeekweg Villa Zonnebeek met Koetshuis, 1906. Vrijwel alle textiel fabrieken in Enschede zijn geheel of gedeeltelijk ontworpen door Beltman. Hiervan is echter weinig over.

Haaksbergen:

Enschedesestraat 65 Villa Blankenborgh, 1909. Markt 8, Villa J.G. Jordaan, 1888.

Spoorstraat 32, Villa D.H.J. Jordaan, 1886.

Hengelo:

Dijkers & Co., 1880.

Oldenzaal:

Haerstraat 85, Villa Helianthos, 1906.

Rijssen:

Jutespinnerij ter Horst, 1897.

In Duitsland staan nog vele fraaie textiel fabrieken.

Nordhorn:

J. van Delden, 1890 Spinnerei Bussmaate (Fa. Ludwig Povel & Co.), 1906.

Ahaus:

Westfalische Jutespinnerei, 1886 woonhuizen, 1886 villa Driever, 1887.

Epe:

Germania I, Gebr. Laurentz, 1904 Germania II, 1906.

arbeiderssiedlung

Gronau:

10 woonhuizen, 1883.

M. van Delden & Co, uitbreiding 1895.

G.van Delden, spinnerij (4 verd.), 1899.

Ochtrup:

Gebr. Laurentz & Co, 1893.

Jan Jans (1893 - 1963)

Na drie jaar als timmerman gewerkt te hebben volgde Jans van 1911 tot 1913 wintercursussen aan de MTS in Zwolle en een tekencursus op zaterdag. Vervolgens werkte hij 14 jaar in Amsterdam bij het architectenbureau Gulden & Geldmaker, o.a. samen met Henneke.

Een lezing in 1928 te Hengelo voor de Overijsselse Landbouw Maatschappij leidde tot het ontwerp van een boerderij. De OLM richtte vervolgens het architectenbureau Jans & Henneke op om traditionele boerderijen te ontwerpen die toch modern waren.

Omstreeks 1931 wordt het bureau zelfstandig voortgezet. In 1938 komt een einde aan de samenwerking met Henneke. Jans vestigt zich in Almelo als zelfstan-

dig architect. In de oorlog verricht hij in opdracht van de Landbouw Hogeschool Wageningen opmetingen van boerderijen. Na de oorlog bouwt en restaureert Jans diverse kerken en veel boerderijen, o.a. in de omgeving van Almelo in opdracht van de Graaf van Rechteren. Gedurende zijn leven heeft Jans ongeveer 1800 tekeningen gemaakt, voornamelijk van landelijke bouwkunst in Oost-Nederland en delen van Duitsland.

Werken van Jan Jans in Twente
1928 - 1931; voor de Overijsselse Landbouw Maatschappij:
Boerderij te Hengevelde.
Boerderij voor de Overijsselse Landbouw Tentoonstelling Almelo.
Boerderij aan de Schukkingsweg 15, 1929.
Boerderij Penninkskotten, Lossersestraat in Enschede, 1930.
Landbouwschool aan de Hengelosestraat in Enschede.
Vele tekeningen in het Overijssels Landbouwblad.

Na 1931:
Volkshogeschool Diependaal te Markelo, na 1945 uitgebreid.
1934, Voor de OLM Boerderij bij Ootmarsum, Denekamperstraat 53.
Talloze boerderijen waaronder voor het Huis te Almelo:
1934, De Weiteman in de Weitemanslanden, gemeente Tubbergen.
1938, Kasteelboerderij tegenover het Huis aan de Gravenallee.
1940, Erve Canada in de Bruinehaar, gemeente Vriezenveen.
In opdracht van E. ten Cate uit Almelo op het landgoed Egheria bij Oldenzaal, gemeente Losser een tiental boerderijen, landarbeidershuizen en een koepel op de Tankenberg.
Omstreeks 1940 woningbouw te Almelo, Van Limburg Stirumstraat geheel en de Van Hogendorpstraat en omgeving Na de tweede wereld oorlog ontwerpt Jan Jans een aantal kleine kerkgebouwen die door hun ambachtelijke stijl enigzins aan de

Jan Jans

Delftsche School verwant zijn en eerder vooroorlogs lijken.
Verder houdt hij zich bezig met restauraties, o.a. van een aantal watermolens.

Karel Muller (1857 - 1942)

Over deze architect is (mij) weinig bekend. Hij werkte in Amsterdam samen met Igenohl en had zijn kantoor aan het Willemspark 44. Door een familierelatie, - twee van zijn zusters waren getrouwd met neven Gelderman - kreeg hij opdrachten in Twente.

Een relatief groot aantal fabrikantenbuitenplaatsen, vooral in de buurt van Oldenzaal, was hiervan het gevolg. Als tuin- en landschapsarchitect introduceerde hij Leonard Springer, met wie hij veel projecten gezamenlijk realiseerde. Voor zijn grootste opdracht, het Tuindorp 't Lansink, werkte hij samen met de architect A.K. Beudt die zich ook in het Tuindorp vestigde. Samen hebben zij vooral veel gebouwd in Hengelo.

Fabrieksgebouwen zijn slechts vertegenwoordigd door de kantoren van Stork en Dikkers.

Lijst van werken:

Almelo: De Bellinckhof, 1917 (met J.W. Hanrath).
 Ambt Delden: Directeurswoning Coop. Zuivelfabriek, 1937.
 Stad Delden: Stationsweg 8, Villa de Specht, 1923.
 Villapark 1, Jeugdherberg, 1929.
 Villapark 5/7, dubbele woning.
 Denekamp: De Breckelenkamp, restauratie, 1941.
 Hellendoorn: Haarle, de Sprengenberg, 1903.
 Hengelo: Kantoor Stork, 1916.
 Tuindorp 't Lansink, 1911/1918/1920/1929.
 Industriestraat, Wilhelminaschool, 1916.
 Industriestraat, Dikkers, 1914.
 Enschedesestraat, Villa de Belder, 1914.
 Lonnekermeer, Villa de Oosterhof, 1923.
 Tuindorpstraat 61, Hazemeijer, 1924.
 Beursstraat, Twentsche Bank, 1929.
 Vondelstraat 2, Bibliotheek, 1928.
 Oelerweg, Bethlehemkerk, 1932.
 Tuinwijk Nijverheid, 1917/1930 (met W.K. de Wijs).
 Enschede: Clubhuis Twentsche Golfclub, 1927.
 Boddenkampsingel 40, Villa de Wigwam. Rijksmuseum Twenthe, 1928, uitbreiding, 1937.
 Losser: Beuningen, De Borg, 1902/1912.
 Oldenzaal: Hengelosestraat, Begraafplaats, 1910.
 Spoorstraat 5, Kantoor Gelderman, 1915.
 Haerstraat 101, Villa Eik en Dal, 1905.
 Haerstraat 135/137 Koetshuis Kalheupink.
 Haerstraat 143 Tuinmanswoning, 1893.
 Haerstraat 136, Tuinmanswoning, ca. 1915.
 Bentheimerstraat 89, Villa de Hulst, 1919.
 Bentheimerstraat, garage en dienstwoning.
 Paasbergweg 8, De Paasberg, ca. 1910.
 Postweg 35, Jachthuis Poort Bulten, 1920.

Tuinarchitecten:

De volgende tuin- en landschapsarchitecten zijn voor Twente van belang geweest; in alfabetische volgorde respectievelijk:

H. en L.W. Copijn (1842-1923 en 1878-1945)

Van deze landelijk werkende tuin- en landschapsarchitecten zijn slechts enkele ontwerpen in Twente bekend. Zij dateren allen van na 1917, dus kort voor de dood van H. Copijn. De eerste tuinen zijn in de landschapsstijl uitgevoerd, in de latere ontwerpen overheerst de rechtlijnige aanleg.

C.A.E. Petzold (1815-1891)

Hoewel Petzold maar één ontwerp in Twente tot uitvoering bracht, is zijn werk toch van groot belang. Zijn leerschool was de aanleg van het landgoed Muskau van Hermann Fürst zu Pückler Muskau. Toen dit landgoed in handen kwam van prins Frederik der Nederlanden kreeg Petzold ook opdrachten in ons land. In Twente is zijn aanleg op Twickel bij Delden imponerend.

Petzold is veel meer landschapsarchitect dan tuinarchitect, in zijn ontwerpen volgt hij de natuurlijke gesteldheid, waar hij perspectief in brengt met zichtassen en kleurschakeringen.

H.A.C. Poortman (1858-1953)

Poortman werkt van 1880 tot 1886 bij Edouard André in Parijs. In 1886 krijgt hij de leiding van de tuinaanleg bij het Weldom in opdracht van graaf Bentinck, wiens particulier secretaris en rentmeester hij in 1887 wordt. Hij vestigt zich in de rentmeesterswoning en blijft zijn praktijk uitoefenen. Van 1916 tot 1953 woont hij in Diepenheim. Zijn opdrachtgevers zijn vooral bewoners van adellijke huizen in het oosten des lands. Voor alle huizen rond Diepenheim maakt Poortman plannen. Omdat zijn opdrachten meestal grote oppervlaktes betroffen, kon hij verschillende stijlen toepassen. Vaak paste hij dicht bij het huis de geometrische stijl toe en ver-

deraf gelegen de landschapsstijl. Later gebruikt hij ook de gemengde stijl.

L.A. Springer (1885-1940)

Eén van de meest productieve Nederlandse tuinarchitecten is Leonard Springer van wie vooral tussen 1910 en 1922 vele ontwerpen voor particulieren werden uitgevoerd. In Twente werd hij geïntroduceerd door de architect Karel Muller met wie hij vooral in de omgeving van Oldenzaal veel buitenplaatsen heeft ontworpen. Hij werkte veel met rechte lijnige aanleg in de nieuw architectonische stijl of in de gemengde stijl. Voor de villa Helianthos in Oldenzaal maakte hij twee totaal verschillende ontwerpen, waarvan de landschappelijke variant werd uitgevoerd.

D.F. Tersteeg (1876-1942)

Van deze, vooral in het westen des lands werkzame tuinarchitect zijn een tiental ontwerpen in Twente uitgevoerd rond 1920, de meeste in samenwerking met de architect J.W. Hanrath. Uit deze samenwerking blijkt al dat het huis als uitgangspunt voor het plan geldt. Tersteeg past in zijn ontwerpen veel bouwkundige details toe als priëlen en pergola's. Niveauverschillen zijn vaak met muurtjes tot stand gebracht.

D. en P.H. Watzes (1833-1906 en 1871-1953)

Vader en zoon Watzes hebben van 1865 tot 1930 hun stempel gezet op de tuinen en parken in Twente. Meer dan dertig ontwerpen van hun hand zijn hier bekend en nog geen tien daarbuiten. Dirk Watzes woonde zijn hele leven in het Gooi, waar ook de boomkwekerij Watzes gevestigd was. Zijn zoon Pieter woonde van 1910 tot 1918 in Apeldoorn en daarna tot zijn dood in Delden.

D. Watzes werkte voornamelijk in een traditionele landschapsstijl. Het Volkspark en het Wooldrikspark in Enschede zijn de enige ontwerpen van hem die niet later gereorganiseerd werden.

Knekelhuizen

In het Rijksarchief in Overijssel (Statenarchief; inv. nr. 6569) bevindt zich bijkomende kennisgeving van landdrost Bentinck dd. 4 juli 1809. Uit dat stuk blijkt dat de knekelhuizen bij de kerken - in het Latijn ossuaria - in dat jaar de langste tijd hadden bestaan.

In Midden- en Zuid-Europa bestaan ze nog wel en daar kan men zich een idee vormen over de knekel-, beenderen- of

De Doodgraver J. en C. Luiken 1694.

P.H. Watzes gebruikte vrijwel altijd de monumentale stijl waarbij het huis tevens de as van het tuinontwerp bepaalde.

J.W. van Beusekom

bottenhuisjes hier te lande in vroeger eeuwen. Door een 'bot-op-lezer' - vermoedelijk een bijbaantje van de doodgraver - werden na ruiming der graven de menselijke overblijfselen gesorteerd in schedels, arm- en beenbotten en gestapeld in kleine overdekte ruimten waarin men vrij kon kijken via getraliede openingen. In de oude kerkeradsrekeningen wordt wel eens naar de daaraan verbonden werkzaamheden verwezen, zoals b.v. in Nordhorn. Daar kreeg ene Wal Berent in 1726 negen stuivers voor het brengen van "de botten van den kerkhoff op 't beenhuysien". Het bevel tot afbraak van de 'bothuuskes' kwam niet lang na het bezoek van koning Lodewijk Napoleon aan Twente in maart 1809. Aanvankelijk hield ik het voor mogelijk dat de koning zich had geërgerd aan de "openlijke aanschouwing van de beenderen en schedels der afgestorve-

nen". Daarbij dacht ik aan de achtereenvolgens door de koning bezochte plaatsen Enschede, Oldenzaal, Almelo, Weerselo en Ootmarsum.

Bij een onderzoek in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag is mij daarvan echter niets gebleken. Als aanzet tot het overheidsingrijpen vond ik een decisie van de 30-jarige Lodewijk, genomen te Middelburg op 15 mei 1809. Daarin kreeg de minister voor de Eredienst, de heer J.H. Mollerus, kort en bondig de opdracht tot het "doen van eene generale voordragt omtrent het behoorlijk bergen of begraven der beenderen welke uit de graven geruimd worden, teneinde de zoogenaamde knekelhuizen welke men op verscheide plaatsen bij de kerken vindt, voor te komen, en deeze laatste overblijfsels van den mensch aan de publieke aanschouwing te onttrekken".

Kerk te Ootmarsum ± 1737 door Andries Schoemaker. (?)
Aanbouwte tegen de toren is mogelijk Knekelhuis geweest. foto: R.M. Twenthe.

Waarneming Marktstraat Enschede

Op 17 januari 1991 was men bezig met het bouwrijp maken van het perceel grond gelegen op de hoek van de Marktstraat-Stadsgravenstraat en doorlopende tot aan de Noorderhagen, daar waar eens de meubelzaak van Resink stond. Het betreft hier de percelen 851 - 852 - 853 en 755, zoals die onder deze nummers voorkomen op de kadastrale kaart van de gemeente Enschede uit 1826. Doel was om te zien of hier mogelijk aan de zijde van de Marktstraat nog iets was te vinden, dat in

verband gebracht kon worden met de hiervoor gelegen Veldpoort, die in 1981 werd blootgelegd met de aanleg van het stadserf; tevens of er nog sporen van (zeer) oude bebouwing aan de binnenzijde van de oude stadsgracht, die in 1862 werd gedempt, te vinden waren.

Het genoemde perceel 755 kan hier verder buiten beschouwing blijven, omdat dit nu uit een grote kelderruimte bestaat die in stand blijft en de mogelijke bouwsporen bij de bouw van deze kelder reeds verdwenen zijn. Bij navraag bij de aannemer bleek, dat er geen ontgravingen dieper dan ongeveer 1 meter zouden plaatsvinden en dat het nieuwe gebouw kwam te rusten op geheide palen. Wel moesten de nog aanwezige betonvloer en mogelijke fundamentresten worden opgeruimd. Bij deze werkzaamheden werd het volgende gevonden:

Bij A Ter plekke van het vroegere perceel 851 een stuk zandsteen dat niet werd uitgegraven. Een veronderstelling is, dat deze steen, gezien stand en ligging, deel kan hebben uitgemaakt van de fundering aan de grachtzijde van het toenmalige, hier gelegen hebbende poortwachtersgebouw. Omdat niet verder werd uitgegraven, was dit niet precies vast te stellen. Van enige mogelijke restanten van de voormalige Veldpoort werd in of bij de oude fundering niets aangetroffen.

Bij B In het vroegere perceel 852 werd een gemetselde put aangetroffen. De doorsnede was ruim 1 meter en de bodem lag ongeveer 3 meter beneden het straatniveau. Op de bodem van deze put is kennelijk later nog eens een buis met een

Een door Mollerus op 25 mei gedaan voorstel mondde uit in het Kon. Besluit dat een maand later op Het Loo bij Apeldoorn door de koning werd getekend. De inhoud daarvan is nagenoeg gelijk aan de kennisgeving van de landdrost.

Wat we nu dus blijven missen is een opgave van Twentse plaatsen waar vóór 1809 'bothuuskes' bestonden. Mogelijk was bij enkele een bordje geplaatst met de tekst: "Wat u bent zijn wij geweest, wat wij zijn zult u worden".

J.H.R. Wiefker

Bronnen:

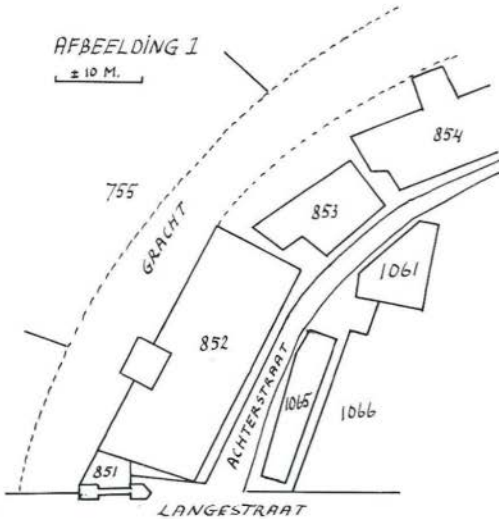
Alg. Rijksarchief Den Haag: archief Staatssecretarie Lodewijk Napoleon 1806 - 1810.

Kok, A.L. 'De geschiedenis van de laatste eer in Nederland'. p. 90 t/m 94. 1970 De Tijdstroom, Lochum.

Kok, A.L. 'Der letzte Gang - De laatste gang'. p. 180 e.v., 1988 Kreis Borken e.a.

Plasger, G. 'Das Beinhaus an der Alten Kirche in Nordhorn'. Bentheimer Jahrbuch 1987.

*Situatieschets
Marktstraat hoek Stadgravenstraat
naar de kadastrale kaart van 1826.*

doorsnede van 25 centimeter verder de grond in gedreven. In deze pijp was de waterlijn ongeveer 1 meter lager. Op de bodem van de put werden geen resten van aardewerk enz. gevonden. Waarschijnlijk werd alles wat op de bodem kan hebben gelegen bij het slaan van de buis verwijderd. Deze put is blijven zitten en werd volgestort met zand en puin van de bouwplaats.

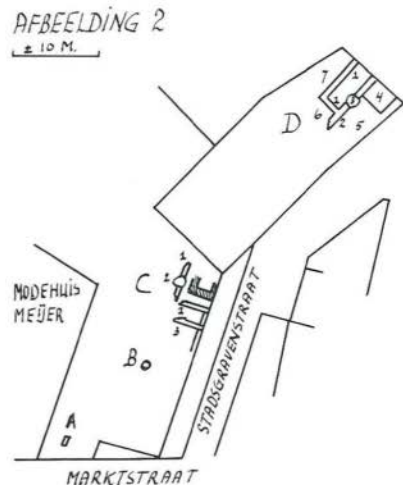
Bij C Hier werden ongeveer 1.5 meter beneden straatniveau de restanten gevonden van oude funderingen (C 1) met een breedte van 40 centimeter. De steensoort was een gewone rode metselsteen, geschat op ongeveer 150 jaar. In dit fundament was een grote veldkei (C 2) opgenomen. Vreemd is het dan, dat de gevonden fundamentresten, alsmede de put, moeilijk zijn in te passen in

de perceelsgrenzen van 1826. Merkwaardig was ook de 50 centimeter brede baan van schoon zwart zand (C 3) temidden van het gele zand.

Bij D Ook hier werden ongeveer 1.5 meter beneden straatniveau diverse fundamenteen gevonden, in breedte variërend van 25 (D 2) tot 40 centimeter. (D 1). Steensoort als bij C. En ook hier weer een grote veldkei (D 3) opgenomen in het fundament. Afwijkend was de gemetselde poer (D 4) van 2.5 x 3 meter, zichtbaar dik 0.5 meter. Deze poer heeft men eveneens laten liggen, zodat de juiste dikte niet kon worden vastgesteld. Ook hier zijn de resten moeilijk in te passen in de bekende perceelsgrenzen op de kaart van 1826.

Merkwaardig was wel, dat een deel der fundamenteen lag op gestort geel zand (was dit zand afkomstig van de gesloopte wal?), en dat er

*Waarneming januari 1991
Perceelen overgenomen van een kadastrale kaart uit 1977*

Een bouwvergunning uit 1770

In vroeger eeuwen was op het Twentse platteland nieuw-, aan- en verbouw van boerderijen geen alledaags verschijnsel. De vergunning die in 1770 aan een moeder en dochter werd verleend voor het bouwen van een 'boavenkamer', door de eigenaar van de betreffende boerderij de Heer van Ootmarsum, is om verschillende redenen dan ook het vermelden waard.

In het protocolboek van erfwinningen, opvaarten, versterven en verkopeningen van het Huis Ootmarsum over de periode 1684 - 1800, berustende in het archief van de Vereniging Oudheidkamer 'Twente' 1), is de volgende acte aanwezig:

Actum op den huijze Ootmarssum den 19 Novem: 1770 "Kennelijk zij hiermede hoe dat sijn Excellentie den Heere Graaf van Heiden Hompesch Heere van Ootmarssum, Land Droste van Twenthe etc., etc., etc., 2) heeft vergunt aan Geze de weduwe van Gerrit Knippert en hare dogter

op één plaats zwarte vettige grond gevonden werd met veel puin (D 6); dat echter géén brandpuin was. Nog meer grachtwaarts werd deze zwarte grond ook gevonden (D 7), echter met slechts weinig puin erin. Verder werden er nog sporen van fundamenteen gevonden en meerdere veldkeien; deze konden echter door verplaatsing niet meer juist getraceerd worden.

De overige vondsten, zoals enkele scherven aardewerk, waren van vrij recente datum. Gevonden resten van een koperen plaat leken afkomstig van wat eens een ketel geweest moet zijn.

H. Kolkman

Aleijd 3), zijnde een klopjen 4), om eene camer op hare kosten te mogen timmeren aan het bovenrijnde van het Huijs door Jan Lippert wordende bewoont gelegen in Lutken-Agelo 5), en die camer gedurende haar beijder levenlank of so lange eene van beijden lijvet en levet te bewonen, en tot haren schoonsten te gebruiken, of aan een ander te verhuuren, alsmede op hare kosten te onderhouden ende Heeren Lasten daar van te betalen en sullende egter na haar beijder overlijden die camer blijven en vererven aan Hooggemelde Heere van Ootmarssum. Tot nakominge deses sijn hiervan twee eensluydende vervaardigt en behoorlijk getekent. Actum als boven." getekend.....

A.L. Hulshoff

Voor een goed begrip van de acte wordt nadrukkelijk verwezen naar de noten.

Noten

1. Nummer S Om C 24, p. 275
2. Sigismund Vincent Lodewijk Gustaaf, rijksgraaf van Heiden Hompesch, geboren te Ootmarsum op 24 februari 1731, werd tijdens het vissen in één van de vijvers van het fraaie park bij het Huis Ootmarsum door een beroerte getroffen en overleed op 6 juni 1790. Hij noemde zich Heer van Ootmarsum en andere plaatsen. Hij was drost van Twente vanaf 1769 en tevens drost van Salland vanaf 1786. Von Heiden Hompesch schijnt een heerszuchtig, lichtgeraakt en hooghartig man te zijn geweest. Hij voerde een ware hofhouding: had een secretaris, een rentmeester, een jagermeester, een hovenier en veel overig personeel. Hij was een persoonlijk vriend van Stadhouder Prins Willem V en een Orangist in hart en nieren. In godsdienstige zaken heeft hij het rooms-katholieke volksdeel, waar mogelijk, dwarsgezeten.
3. Geze was eerder de weduwe van Lambertus Knippert, die eigenlijk Groothuis heette. Aleijd was gedoopt op 25 januari 1740.

Tentoonstelling

4. Het is opvallend dat de fanatiek protestante Heer van Ootmarsum een verzoek van twee katholieke vrouwen - waarvan de jongste een klopje was - inwilligde.

Klopjes waren halfgeestelijke zusters, te vergelijken met begijntjes. Zij legden geen kloostergelofte af maar leefden vrijwillig volgens de regels der drie deugden: gehoorzaamheid, soberheid en zuiverheid. Soms legden zij tegenover hun biechtvader een belofte van zuiverheid of kuisheid af; niettemin konden zij zonder meer uit de klopjesstaat treden als zij later toch wilden trouwen.

Zij werden door de parochiekerk plechtig aangenomen. Bij een dergelijke gelegenheid werd hun door de pastoor een kroontje op het hoofd gezet. Zij droegen een zilveren kruisje om de hals en hadden een eigen dracht (die plaatselijk verschilde). Sommigen droegen een zogenaamde kloppenring. Zij verrichtten eenvoudige hulpdiensten voor en in de kerk. Na de reformatie, een tijd zonder godsdienstvrijheid voor de Rooms-Katholieken, kregen de klopjes, meer nog dan voorheen, een duidelijke geestelijk-maatschappelijke functie. Zij gaven in het geheim onderricht in de geloofsleer, verrichtten bodediensten voor de kerk door de parochianen te melden wanneer en waar de mis werd gehouden. De laatste Twentse klop, Mina Hassink, overleed in Hengelo in 1932.

Burgemeester C.J.A. van Helvoort van Losser heeft als eerste in 1926 uitvoerig over klopjes geschreven. Een verbeterde uitgave van zijn artikel volgde in 1981, gepubliceerd in deel II van het boek 'Losser voorheen en thans'.

5. Lipperts woning is op 30 januari 1811 in het openbaar verkocht als één van de eertijds 88 boerderijen van het Huis Ootmarsum. Koper was Bernard Cramer, burgemeester van Ootmarsum. De woning stond geregistreerd onder nr. 58 in Klein-Agelo en werd destijds bewoond door Jannes Schoneveld (geboren in 1760 en op 1 januari 1792 gehuwd met Maria Löf. Jannes overleed op 4 september 1824). In 1832 stond de boerderij kadastraal bekend onder Ootmarsum nr. C 65, huis en erf groot 3 are, 70 centiare; nr. C 64 was het bijbehorende bouwland, groot 40 are, 30 centiare.

Lippers woning bestaat niet meer. Het erf heeft gestaan aan het begin van de Dusinkweg in Klein-Agelo, dichtbij hotel Bos aan de straatweg naar Oldenzaal. (Deze informatie is welwillend verstrekt door de heer J.B.J. Bossink te Deurningen.)

Tentoonstelling 'Voor en achter het spoor', over de geschiedenis van textielabrikant Gelderman te Oldenzaal.

Vanaf zaterdag 12 oktober a.s. zal in museum 'het Palthe-Huis' een tentoonstelling worden gewijd aan de geschiedenis van de textielabrikant Gelderman in Oldenzaal vanaf 1817. Deze tentoonstelling sluit aan bij het boek 'Bestemming Semarang', waarvan op 11 oktober het eerste exemplaar zal worden aangeboden. Deze publikatie is een uitgave van het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief en werd geschreven in opdracht van de Geldermanstichting.

In 1817 richtte Ph.J. Gelderman in Oldenzaal een katoenspinnerij en later ook een weverij op. Onder zijn nakomelingen kwam de firma tot grote bloei. De export van kantoentjes naar Nederlands Oost-Indië stond lange tijd garant voor de continuïteit van het bedrijf en bood velen in en rondom Oldenzaal bestaanszekerheid. Het sociaal ondernemerschap van het familiebedrijf kreeg gestalte in allerlei fabrieksfondsen en vanaf 1920 in de Stichting voor Ontwikkeling en Ontspanning, later omgezet in de Geldermanstichting.

Op de tentoonstelling komen vooral zaken aan bod die te maken hebben met de ontwikkeling van de diverse bedrijfsonderdelen. Centraal daarbij staat de maquette die het fabriekskomplex van ca. 1948 weergeeft. Daarop is goed te zien hoe sterk de tweedeling was tussen de fabriek en de werknemers in de overall en het kantoor met de medewerkers in 'witte board'; voor en achter het spoor of voor en achter de tunnel.

Een diaklankbeeld geeft de bezoeker een indruk van het werken in deze fabriek.

Ook komt de familie Gelderman aan bod, vooral aan de hand van de door hen gebouwde villa's in en rond Oldenzaal en hun betrokkenheid bij het wel en wee van de stad en de eigen werknemers in het bijzonder.

Verder zullen voorwerpen worden getoond uit de eigen kollektie van het museum.

Van 12 oktober t/m 23 november '91
di. t/m vr. 10-12 & 14-17 uur
za. & zo. 14-17 uur

De ouders van Melchior Winhoff

In 1968 vond door G.J. ter Kuile de heruitgave plaats van het 'Lantrecht der Thwenthe Declareert', het eertijds door R.E. Hattink bewerkte manuscript van Melchior Winhoff¹⁾. Het bevat de landbrieven van de Utrechtse bisschoppen en is oorspronkelijk geschreven tussen 1521 en 1529. In het 'ten geleide' van de heruitgave spreekt ter Kuile zijn spijt uit over het feit dat in het artikel van Hattink over Winhoff wel de figuur van de rechtsgeleerde wordt belicht maar dat er geen bronvermelding aan is toegevoegd²⁾. Melchior zou in 1500 in Duitsland zijn geboren als zoon van de medicus Johan Winhoff en Femma ten Ham. Dezen vestigden zich in 1510 te Oldenzaal, waar zowel vader als zoon Melchior hun beroep hebben uitgeoefend.

Bij een speurtocht naar oude Twentse geneesheren kwam vermoedelijk toch de bron boven water, waaraan in 1859 de gegevens werden ontleend.

In het Rijksarchief te Zwolle werd onder de processtukken van de Hoge Bank van Klaring de (een?) bron gelocaliseerd³⁾. In 1563 werd een proces gevoerd tussen Berend van Bevervorde Worries en Wemselo enerzijds, en Melchior Wihovius anderzijds. De procedure handelde over enkele percelen grond te Oldenzaal, welke de opposanten elkaar als eigenaar betwisten.

Wihovius, in het proces genoemd mr. Melchior Winhoff, had de gronden geërfd van zijn vader. Hij verdedigde het standpunt dat zijn vader Johan Medicus en zijn moeder Hermanna in 1521 de gronden onder zegel hadden gekocht van de Drost van Twente, Berend van Bevervorde tot Oldemolle. Voorts werd medegedeeld dat Johan een buitenlander was, die kort na 1510 te Oldenzaal was komen wonen. Tevens bleek de naam van zijn vader zaliger

'Johan Medicus ook genant Winhoff' te zijn.

Bijgevoegd werd een copie van de koopacte, waarin o.a. stond: "... dat verkoffte is aan meister Johan Winhave ende Herman sine echte husfrauwe ende oere erffgenamen offte holder...." Anno 1521 des dinxdages nae Martini.

Bovenstaande geeft nu dan toch de bron, die waarschijnlijk diende voor de achtergrondinformatie omtrent de landelijk bekende Twentse rechtsgeleerde Melchior Winhoff. Overigens dient nog te worden opgemerkt dat zijn vader Johan géén medicus was, maar chirurgijn. Diens echtgenote heette niet Femma, zoals in de Navorscher staat, maar Hermanna.

H. Reynders

Noten

- 1) Lantrecht der Thwenthe declareert. Heruitgave 1986 R.E. Hattink.
- 2) De 'Navorscher' 1859 (auteur vermoedelijk P.C. Molhuysen).
- 3) Hoge Bank van Klaring. R.A.O. Zwolle port. 5459.

Studieochtend

Op 9 oktober a.s. vindt in Almelo een studieochtend plaats over:

Kleding en Textiel in Overijssel.

Van 10-12 uur in het gemeentehuis.

Sprekers zijn:

Mevr. M. Hesselink-v.d. Riet, mevr. A. Siebert en Mevr. G. Klerebezem.

Kosten: f 7,50

Inlichtingen en aanmelding:

C.R.O. Tel. 038-537527.

Een Westfalen spiegel van 1611

Een vroege Westfalen Spiegel met een zeker deel van Nederland in een handschrift van 1610, door Hendrik van Heuvel uit Epe.

In een archief in Münster (Wfl.) trof Dr. L. Tross in het midden van de vorige eeuw een handschrift aan, dat - voor zover mij bekend - tot nu toe in onze Euregio te weinig aandacht kreeg. Hij liet het afdrucken in 1863.*

De originele tekst is geheel in het Latijn gesteld. De titel luidt:

'Speculum Westphalia m.s. pars ad Neerlandiam pertinens', door Henrici ab Hövel Epeaei. A.D. 1610.

In een korte toelichting schreef Dr. L. Tross, dat Van Hövel als "Zeitgenosse, Augenzeuge und Theilnemer" van de woelige gebeurtenissen uit deze ruige tijd rond de 16e eeuw-wisseling goed op de hoogte was. Zijn verslag wordt als 'zeer betrouwbaar' beoordeeld. Vele plaatsen worden kort, maar zeker lezenswaardig behandeld. De titels van de hoofdstukjes spreken voor zichzelf voor wie met de topografie van Oostnederland en Westfalen bekend is.

Na vele plaatsen in 'Geldriae Ducatus' en 'Zutphaniae Comitatus' en 'De Urbe et Episcopatii Ultraiectensi' komt de schrijver bij 'Transissulana Dioecaexos' om vervolgens 'TWENTIA' aan de orde te stellen. Daar noemt hij:

1. Oldensalium
2. Othmarsia
3. Gora Oppidum
4. Diepenheimium
5. Borna Pagus
6. Deldenium.

Belangrijk is ook wat hij vertelt van Almeloa en Enschedium (quasi ein scheidung). Het handschrift eindigt met opmerkingen over 'De seditione rusticorum totius Transissulanae anno 1597.'

Men merkt dat Van Heuvel met de nieuwe tijd, Van Spaans naar Staats, en met de nieuwe godsdienstige stromingen meedenkt. Als richters van Enschede, als Heren van Heuvel tot de Ravenhorst (Losser/Bentheim), Van Heuvel tot Ottensteen en Westerflieer zijn ze geen onbekenden in de regionale geschiedenis.

De kennis, vervat in dit handschrift, kon wel eens de basis vormen voor onze eerste Aardrijkskundige grote woordenboeken, zoals die van Menzonius Alting (1695) en van Francois Halma (1725)!

Ter verontschuldiging lezen we in onze regio-taal: 'Es ist besser ein halb Eij, als ein eitel dopf.' Overbodig als U kennis neemt van de inhoud!

D.Taat

* In de Kronijk van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, Negentiende Jaargang, Vierde Serie, vierde deel (Utrecht, Kemink en Zoon) 1863.

In het Rijksmuseum Twenthe is t/m 3 november 1991 de tentoonstelling

'Werken met Waterkracht!', Watermolens in kunst en geschiedenis te bezichtigen.

Een groot aantal schilderijen, tekeningen, kaarten en modellen geven een beeld van de watermolens in Overijssel, Gelderse Achterhoek, Graf-schaft Bentheim en West Münsterland vanaf de 19e eeuw.

Openingstijden:

Dinsdag t/m vrijdag 10-17 uur

Zaterdag, zondag, zon- en feestdagen 13-17 uur.

Verschenen Tijdschriften

Na telefonisch overleg te raadplegen in de bibliotheek van de Oudheidkamer 'Twente'.

Heemkunde gemeente Weerselo, 1991, no. 37.

G.J. Welberg, *Kornelis Vosmeer, schoolmeester van Gammelke, Deurningen en Hasselo (1)*, p. 9-14.
E. Bos-Hermelink, *Wijkverpleegster op het platteland (15)*, p. 15-17.

T. Blenke, *Het erve "Holinde" (1)*, p. 18-20.

H. Engelbertink, *Maarke Rossum, deel 35*, p. 21-24.

J.H.R. Wiefker, *Rossum stinkt van schoolmeesters*, p. 25-27.

J. Schildkamp, *Bedde buer, bureau, boezeroen*, p. 28.

Heemkunde gemeente Weerselo, 1991, no. 38.

G.J. Welberg, *Kornelis Vosmeer (2)*, p. 20-24.

H. Engelbertink, *Maarke Rossum, deel 36*, p. 25-30.

J.H.R. Wiefker, *Verdere ontboezemingen van pastoor Dames*, 31-34.

A. van Vondelen-Riekert, *Kleur in het interieur*, p. 35-36.

Oald Hengel, 1991, no. 1.

A.L. van Schelven, *Tussen sloop en behoud: het verhaal van de Waterstaatskerk*, p. 3-6.

H. Reynders, *Marke Woolde; Het Hermelink*, p. 7-9.

H. Reynders, *"De Jufferstukken"*, p. 9.

J. Schwertasek, *De straat waarin wij wonen; Begoniastraat, Bellersweg, Benninksweg, Berendinastraat, Berflobeekweg, Berfloweg, Bergweg*, p. 11-13.

H.J. Eising, *De kar ging voorbij*, p. 15-17.

Oald Hengel, 1991, no. 2.

J. Schwertasek, *Eiertikken op de paaswei*, p. 27-29.

H. Reynders, *Orgelpraat*, p. 30-35.

J. Schwertasek, *De straat waarin wij wonen; Berkweg, Bernardstraat, Berthastraat, Beukweg*, p. 36-41.

Oald Hengel, 1991, no. 3.

B. Brugman-Ahne, *Herinneringen aan de schooltijd*, p. 51-52.

H. ter Beek, *Werninkhof of Lutjeveld*, p. 52-53.

H. Reynders, *Uit het verleden van het Huis Hengelo*, p. 54-57.

J. Schwertasek, *De straat waarin wij wonen; Beursstraat*, p. 59-63.

H. Martinus, *Hengelo en de Goldberg-enquête*, p. 65.

Oald Hengel, 1991, no. 4.

Tuindorp het Lansink 80 jaar, p. 75.

E. Heller, *Uit het begin van onze eeuw*, p. 76-77.

J.H.J. Berghuis, *Hengelo tussen 1920 en 1945*, p. 78-79.

J. Schwertasek, *De straat waarin wij wonen; Billitonstraat, Binnenweg, Boekeloseweg*, p. 81-85.

J. Heukers, *Een historisch gebeuren in het Beursgebouw*, p. 89.

't Onderschoer, Contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp, 1991, no. 1.

H. Asma, *Breklenkamp tijdens volkstelling 1795*, p. 17-18.

H. Boink, *Problematiek rond hoofd Openbare School Noord Deurningen*, p. 19-22.

W.H. Dingeldein, *Los Hoes*, p. 23-26.

H. Boink, *Boedelbeschrijving erve Schutte 1819*, p. 27-32.

J.A. Veldhuis, *Herinneringen aan het verzet in Denekamp in 1940-45 (1)*, p. 33-38.

H. Asma, *Een getrouwde pastoor in Denekamp*, p. 49-52.

J.H.M. Knippers, *De Jodenkerk - een herinnering*, p. 53-58.

H. Boink e.a., *Onze straatnamen*, p. 59 e.v.

't Onderschoer, Contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp, 1991, no. 2.

H. Boink, *Schoolmeester Van Teeffelen in Breklenkamp*, p. 15-24.

H. Asma, *De eerste Nederlandse champignonkweekkerij*, p. 25-26.

J.A. Veldhuis, *Herinneringen aan het verzet in Denekamp in 1940-1945 (III)*, p. 27-34.

H. Scholte Lubberink, *Het bodemarchief bedreigd*, p. 35-36.

H. Boink e.a., *Onze straatnamen*, p. 37-38.

H. Boink, *Beperking alcoholgebruik in 1934*, p. 39-42.

J.A. den Ouden, *Goederen Sticht Weerselo*, p. 49-50.

R.F.A. Rorink, *Het erve Lölf*, p. 51-58.

H. Boink, *Huwelijksvoorwaarden 1712*, p. 59 e.v.

Het Rectorshuis, uitgave van de Stichting Museum voor Heemkunde Almelo, 1991, no. 1.

Nader bekeken (betreft een letterdoek), p. 10-15.

Herman Heinhuis, p. 18-22.

A.J. Morsman, *De eerste Twentsche spoorlijn begon in Almelo*, p. 23-28.

'n Sliepsteen, Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker, 1991, no. 25.

H. Kolkman, *Overpeinzingen in het Van Lochemspark*, p. 3.

T. Wiegman, *Bommen op Voortsweg kwetsten niemand; Explosie bij demontage blindganger kostte aan zes mensen het leven*, p. 4-5.

H. Reynders, *Ziekenhuisje*, p. 5.

W.F. Schweizer, *Uit het verleden van het erve Schipholt (2), Glanerbrugse hoeve vroeger bezit van Ottenstein en Bentheim-Steinfurt*, p. 6-7.

F. te Lintelo, *Een uit de hand gelopen oogsteest in 1809*, p. 9.

H.C.J. Wullink, *De orgels van de voormalige Menistenkerk in Enschede*, p. 10-12.

J.W.E. Berns, *Oud café-restaurant moet wijken voor nieuwbouw (2); AB nam eeuw geleden plaats in van de boerderij 'De Meijer'*, p. 13-17.

'n Sloopsteen, Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker, 1991, no. 26.

K.J. Uildriks, *Vroeger adellijk bezit in de Esmarke: Wooddrikspark restant van één der oudste erven rond de stad*, p. 3-6.

T. Wiegman, *Ypkemolen wellicht oudste molen uit geschiedenis van Enschede*, p. 9.

W.F. Schweizer, *Bestaat het dorp Glanerbrug honderd jaar?*, p. 10-11.

H.L. Kok, *Oudste Joodse begraafplaats lag aan de Molenstraat*, p. 12-13.

E.C. Geerdink-v.d. Worp, *De bewoners van het oude erve Smalenbroek in de Broekheurne*, p. 15.

W.F. Schweizer, *Uit het verleden van het erve Schipholt (3) Geen bewijs voor kerkdiensten op oude hoeve aan de Glanerbeek*, p. 16-17.

Stad en Land, Mededelingenblad Twente Akademie, 1990, no. 4.

Betreeft een speciale uitgave met verhalen uit "Stad en Land".

Stad en Land, Mededelingenblad Twente Akademie, 1991, no. 1.

J. Schildkamp, *Uit de Twentse taaltuin; Taalhistorie - historie*, p. 7-10.

E. Jans, *Heemkunde en jongeren*, p. 14-16.

A.J. Kers, *Projekt vrouwengeschiedenis*, p. 17.

Twente genealogisch, Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 1991, no. 2.

J. Boerrigter, *De "echte"*, p. 21-23.

G.J. Welberg, *De handmerken van de bewoners der Twentse domeinerven uit 1668*, p. 23-31.

W. Kooiman, *Genealogisch allerlei (9); Militairen*, p. 32-35.

J.C. Goudswaard, *Kwartierstaten Snijders en Timmerman*, p. 36-37.

J.H. Wissink, *Kwartierstaat Wissink*, p. 37-38.

W.G. Boswijk, *Kwartierstaat Droste*, p. 38-39.

A.E. Boswijk-Kas, *Kwartierstaat Bekker (Becker)*, p. 39-40.

Twente genealogisch, Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 1991, no. 3.

R.F.A. Rorink, *Enige aspecten van de hofhorigheid in Twente*, p. 50-53.

W. Kooiman, *Genealogisch allerlei (10), Militairen (slot)*, p. 53-56.

Kwartierstaat Stenvers, p. 56-57.

Kwartierstaat Blijdenstein, p. 57-61.

Vereniging Heemkunde Ambt Delden, 1991, no. 2.

M.F. Klevering-Hindriks, *Slotartikel over de burgemeesters van Ambt Delden*, p. 26-27.

B. Wennekink, *De marke Azelo*, p. 28-33.

G.J. Naafs, *Het slaggen (vervolg)*, p. 34-35.

J.H.G. Smit, *Stad en Ambt, een gegeven*, p. 36-37.

R.J.J. Platenkamp, *De Joodse begraafplaatsen in Stad en Ambt Delden*, p. 38-42.

M.F. Klevering-Hindriks, *Op zoek naar de oorsprong van het gemeentewapen van Ambt Delden*, p. 44-45.

Vereniging Heemkunde Ambt Delden, 1991, no. 3.

M.F. Klevering-Hindriks, *Het gemeentewapen van Ambt Delden*, p. 49-52.

G.J. Naafs, *De tied is wa veraanderd (handelt over de veemarkten)*, p. 5355.

J.H.G. Smit, *De gemeentegrenzen*, p. 57-61.

Wiek en Rad, orgaan van de stichting De Overijsselse Molen, 1990, no. 4.

P. van der Molen, *Weesp aast op Reerinks molen*, p. 7-8.

P. van der Molen, *Molenkap Frielink hoeft niet vernieuwd*, p. 11-12.

D. van Baaren, *Molenaar Wim de Goeyen gastheer op Pelmolens*, p. 12-13.

Molengeschiedenis uit het dorpsblad van Buurse, p. 13-14.

Wiek en Rad, orgaan van de stichting De Overijsselse Molen, 1991, no. 2.

Oostendorper watermolen een oase voor bezoekers, p. 11-13.

Door ruimtegebrek moest in het vorige nummer van t Inschrien het overzicht van de tijdschriften achterwege blijven. In de bovenstaande opgave zijn daarom ook de gegevens uit het tweede kwartaal vermeld.

**BIJ DE BROEKHUIS
BOEKHANDELS VINDT
U EEN INTERESSANTE
KOLLEKTIE STREEK-
BOEKEN.**

**OM U ZELF KADO TE
GEVEN.**

Boekhandel Broekhuis

Hengelo o. Enschedesestraat 19 Tel. 074 - 910267*
Almelo City Promenade 21 Tel. 05490 - 12235
Haaksbergen v. Heijdenstraat 5 Tel. 05427 - 3456
CAMPUS BOEKHANDEL
Enschede THT Gebouw Vrijhof Tel. 053 - 893839

Hoodijk 15, 7661 RA Vasse
(Post Ootmarsum)

MOSBEEK

HOTEL-RESTAURANT

Prachtig gelegen aan de rand van het natuurreervaat
„Het Springendal“.

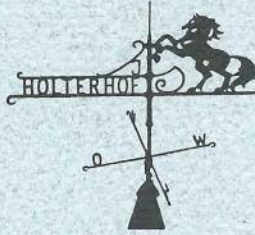
BUITEN: een geweldige natuur om te wandelen,
fietsen, helemaal om bij te komen.

BINNEN: de warmte en gezelligheid van een familie-
hotel. Alle kamers met modern comfort.

In voor- en naseizoen speciale arrangementen.

Voor inlichtingen
en reserveringen:
Telefoon 05418 - 481

Welkom

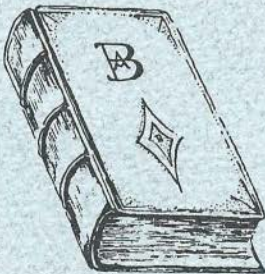

**HUIZE
HÖLTERHOF**

Hölterhofweg 325
7534 PT Enschede
Tel. 053 - 611306

Huize Hölterhof, moeilijk te vinden.....
Een openbaring om te ontdekken!
Van november t/m april:
diners-koffietafels
recepties-familieëunies enz.

Van mei t/m oktober:
55-plus vakantieweken.
Vraagt folder en programma.

A. Bonzet SPECIAAL BOEKBINDERIJ

DE OSSENBOER 44 - ENSCHEDE
tel. 053-314069

**OOK UW BINDWERK
IS BIJ ONS WELKOM**

Wij zijn een niet te grote
binderij waar kwaliteit
en service nog
mogelijk is

*Gespecialiseerde bandboekbinderij
voor particuliere- en rijksopdrachten.
Levering franco door geheel Nederland
Kleine tot grote oplagen - speciale opdrachten.*